

LEENDERT VAN PROOIJE OVER TRADITIE IN BOERDERIJBOUW

RICHTEMOAL EN PANNENBIER

HET 'RICHTEN' VAN DE GEBINTEN WAS VROEGER HET SPANNENDSTE MOMENT BIJ DE BOUW VAN EEN BOERDERIJ. BIJ HET IN ELKAAR ZETTEN VAN HET GERAAMTE KWAM HET NODIGE AAN TECHNIEK EN TRADITIES KIJKEN. ALS LEENDERT VAN PROOIJE ER NIET WAS INGEDOKEN, ZOU DE KENNIS VAN DE BOERDERIJBOUW IN DE EERSTE HELFT VAN DE VORIGE EEUW NU GOEDDEELS ZIJN VERDWENEN.

Leendert van Prooije is verbaasd, blij ook, dat 'De Vakleu en et Vak' inmiddels al voor de vijfde keer is herdrukt. In zijn boek beschrijft de wetenschappelijk medewerker van het Nederlands Openluchtmuseum hoe een boerderij in Oost-Gelderland tot stand kwam. De aanzet tot het boek kwam in de tijd dat Leendert dialectologie studeerde. Gerrit Odink, een aannemer uit Eibergen, zette hem in de jaren zeventig op het spoor om timmerlieden van vroeger op te zoeken en uit te horen over hoe met name het maken van gebinten in zijn werk ging. Odink wilde de vaktaal vastgelegd zien en Leendert wilde de verhalen in het dialect gebruiken voor een afstudeerscriptie. Het leverde boeiende gesprekken met 77 bejaarde ambachtslieden en in totaal tweehonderd uur bandopnamen op.

"Natuurlijk zat er veel nostalgie in de gesprekken en ging het vooral over de goeie ouwe, soms ook slechte ouwe tijd. Ze maakten lange dagen en werkten zeker in de zomer zo lang het licht was, aan de andere kant was er ruimte om tussen de middag rustig een uur in de hooiberg te pitten. Vrijwel altijd begon het gesprek over het opzetten, het 'richten', van gebinten. Dat heeft toch wel de meeste indruk gemaakt."

Gevaar

De gebinten vormen het geraamte van het gebouw. "Het richten daarvan was een gevaarlijk werk. Ik hoorde mooie verhalen over hoe dat georganiseerd was. De timmerman had de leiding en uit de buurt kwam voldoende mankracht om de gebinten te helpen oprichten. Natuurlijk ging dat 'altijd' hartstikke goed, maar een enkele keer ging het echt mis, schampte een balk rakelings langs iemands hoofd of erger. In Almen en in Oolde wist men zich nog

te herinneren dat er mensen onder een vallend gebint om het leven waren gekomen. Niet voor niets werd er in Zieuwent, in katholiek gebied, een Onze Vader en een Wees Gegroet gebeden opdat ook Onze Lieve Heer zijn medewerking aan het richten verleende." Om de goede afloop te vieren, nadat het geraamte van gebinten op zijn plaats stond, was er het 'richtemoal', geen maal maar een stevige borrel.

Verdroogde tak

Drank kwam er ook volop aan te pas bij de verdere bouw. Bij hoogtepunten op het dak met name. Zo is een 'tak aan het eerste spoor' een beetje vergelijkbaar met het bereiken van het hoogste punt, waarbij in de moderne bouw meestal een vlag in top komt. "Dat was het teken naar de principaal van 'kom maar op met je borrel'. Volgens iemand die ik in Beltrum sprak bleef de tak hangen wanneer je niets kreeg. Dan was de tak 'verdroogd' en kon de hele buurt zien dat de principaal niet erg scheutig was. Waar of niet, het is een prachtig verhaal." 'Pannenbier' werd geschonken wanneer de laatste pan op zijn plaats lag. Met bier had dit bekende begrip niet zo veel te maken, het was vooral jenever die er best in ging. "Als je die verhalen hoort was de drankconsumptie enorm, daar kun je je nu op de bouw geen voorstelling meer van maken. Je krijgt de indruk dat er ook gewoon tijdens het werk gedronken werd. Een jongmaatje werd niet zelden na een collecte onder het personeel naar de kroeg gestuurd om een kruik jenever te halen. Zodra er maar een aanleiding te verzinnen was kwam er jenever voor de hele club. Was er een bezoeker op de bouw bijvoorbeeld, dan pakte iemand een lap of zijn pet en poetste hij symbolisch de schoenen van die

bezoeker en zong hij een rijmpje dat het hoognodig was om het stof uit de kelen te spoelen."

Operazanger

Hadden de ambachtslieden hun tradities, de buurt speelde zijn eigen rol. Bijvoorbeeld door een meiboom te zetten. De boom kwam er te staan voordat de pannen op het dak lagen en zonder dat de toekomstige bewoners van de boerderij het in de gaten hadden. Meestal gebeurde het 's nachts. Als degene bij wie de boom werd gezet kans zag om hem weer uit te graven voor het licht werd, was de boom ongeldig. Dan hoefde de boom niet 'verteerd' of 'nat gemaakt' te worden. De meiboom is een aardige traditie die in de Achterhoek nog steeds leeft. "Je ziet er soms wel drie of vier staan, allemaal groepen mensen die een feestje bij de nieuwbouw willen vieren." Niet zelden lieten de timmerlui en metselaars hun leven aan Leendert voorbijgaan. Hij leerde ze echt kennen: "Natuurlijk gingen de gesprekken op een gegeven moment niet meer alleen over de bouw. Een timmerman uit Zeddam bleek ook 'strieker' te zijn. Hij had de gave om door met zijn handen te strijken de pijn van een ander te verzachten. Die kon zo overtuigend vertellen hoe hij de pijn van iemand overnam, je zag hem pijn lijden.

LINKSBOVEN: Het dakdekken stond onder leiding van de metselaar, het richten van de gebinten coördineerde de timmerman.

RECHTSBOVEN: Leendert verkiest een echt flesje pannenbier, maar: "Zodra er maar een aanleiding te verzinnen was kwam er jenever aan te pas."

*‘Het ging vooral over
de goeie, soms ook slechte
ouwe tijd’*

KIJK OP *boerderijen*

Of de oude timmerman uit Oolde, hij was geloof ik 93 jaar oud toen ik hem sprak, die mij stukjes van zijn levensverhaal vertelde. Hij wilde eigenlijk helemaal geen timmerman worden, maar operazanger. Hij ging op de fiets van Oolde naar Zutphen om er te zingen. Ik heb een bandopname waarop hij een aria zingt. Ontzettend leuk."

Leendert ontmoette een bejaarde Sallandse timmerman die zijn vak misschien ook wel was misgelopen, namelijk Albert Hemels. De technische pentekeningen in het latere boek 'De Vakleu en et Vak' zijn gemaakt door de inmiddels overleden Hemels. "Een aardige man. Net zo'n verhaal als van de operazanger, hij moest van zijn vader in de zaak, maar was veel liever naar de kunstacademie gegaan. Als kleine jongen tekende en schilderde hij al en na zijn pensioen is hij daarmee opnieuw aan de slag gegaan."

Uniek boek

Van de 77 mannen die Leendert sprak is hoogstwaarschijnlijk niemand meer in leven. "En anders zijn ze wel op zeer hoge leeftijd. De jongste die ik toen sprak was 56, tel daar 33 jaar bij op..." Hij kon toen, als student, niet bevroeden dat het vastleggen van hun verhalen een uniek document zou opleveren. De kennis is verder zo goed als verloren gegaan. "Behalve een leuk boekje over specifiek Albergen, Twente, is in Nederland weinig of niets over de complete boerderijbouw vastgelegd. Dat leidt er nu toe dat mensen uit Friesland, Groningen of Brabant mijn boek bestellen." Voor de nieuwe generatie van makers van traditionele gebinten is 'De Vakleu en et vak' zo ongeveer de enige bron op papier. "Ik had nooit gedacht dat het de moeite waard zou zijn om het voor een vijfde keer te herdrukken." □

Beleef Landleven

Op 22 oktober, tijdens Beleef Landleven, kunt u met Leendert van Prooije een wandeling maken langs de authentieke boerderijen in het Nederlands Openluchtmuseum in Arnhem. De wetenschappelijk medewerker van het museum geeft dan een leerzame en boeiende uitleg over de tradities rond de bouw. Voor actuele tijdstippen van deze rondleiding, kijk op www.beleeflandleven.nl

BESTELLEN?

Naast de tradities met drank en gebinten is 'De Vakleu en et Vak' vooral een technisch boek waarin precies staat beschreven hoe de timmerlui en metselaars te werk gingen bij de boerderijbouw in Oost-Gelderland. Dit unieke document telt 106 pagina's en kost € 16,- plus € 4,- verpakkings- en verzendkosten. Te bestellen via e-mail: vakleu@planet.nl, of kijk op www.vakleu.nl

Het boek is een unieke nalatenschap. De kennis van de 77 ambachtsmannen zou anders onherroepelijk verloren zijn gegaan.

